

concepts. With the development of German lexical borrowings to the main areas the borrowings, which operate in the Russian language to the same extent as in German, and borrowings, which are subject to semantic transformations on Russian soil. The main group consists of lexemes that have the same lexical value in Russian and German. At the semantic counter-drawing expansion of semantic possibilities of native (rarely - borrowed) word of language-recipient becomes the result of process, appearance for him new in-concept connections. Usually only certain modification of value of word, rapprochement and adaptation of his semantics, takes place to semantics of word from other language, - a self word in the value is native, one of inherent to him values is under an obligation to the foreign origin. If the Russian word under influence of foreign words gets a new value, then such word presents a semantic tracing paper.

Keywords: language-source, language-recipient, German lexical borrowings, semantic cripple, meaning.

О. В. Прискока
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДО ІСТОРІЇ НАЗВ СПОРУД ТА ПРИМІЩЕНЬ УВ'ЯЗНЕННЯ В ПИСЕМНОСТІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ (*тьмьница, погребъ, порубъ*)

У статті висвітлюється історія трьох найбільш уживаних у давньокиївській писемності назв споруд та приміщень ув'язнення – “*тьмьница*”, “*погребъ*”, “*порубъ*”. Ці слова обрані для розгляду з-понад вісімнадцяти лексичних одиниць даної тематичної групи, оскільки саме вони складають її ядро і знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників. Дослідження виконано на матеріалі давніх писемних пам'яток з простеженням їх долі в східнослов'янських мовах.

Ключові слова: лексема, тематична група слів, етимологія, дериват, ув'язнення, тюрма, пам'ятка писемності.

Проблема дослідження історії лексичного складу східнослов'янських мов, незважаючи на існування великої кількості присвячених цьому питанню наукових праць, і сьогодні залишається актуальною. Особливої уваги вимагає вивчення лексики, відбитої пам'ятками писемності давньокиївської доби, оскільки її писемне функціонування найбільш віддалене у часі від наших днів, а тогочасна мовна ситуація достатньою мірою не з'ясована. Тому кожен новий крок у цьому напрямі наближає дослідників до вирішення таких важливих наукових проблем, як історія східнослов'янських літературних мов на ранньому етапі їх формування, мовна ситуація у Київській Русі, давньокиївська лексична спадщина у східнослов'янських мовах тощо.

Наше дослідження присвячене вивченню лексики будівництва та архітектури в писемності Київської Русі та її подальшої долі в східнослов'янських мовах. У даній публікації висвітлено історію деяких назв споруд та приміщень ув'язнення – *тьмьница, погребъ, порубъ*. Слід

зазначити, що окремі лексичні одиниці архітектурної та будівельної лексики давньокиївського періоду були предметом розгляду в працях Ф. П. Філіна [22], А. С. Львова [10], О. А. Барутчевої [1], Р. М. Хмелінської [23], В. С. Марченка [11], Л. А. Цицилкіної [24] та в колективній монографії “Історія української мови. Лексика і фразеологія” [7].

У зазначених працях ця лексика розглянута з позицій, які не збігаються з нашим підходом до вивчення лексики найдавнішого періоду становлення східнослов'янської писемності. Так, одні з них досліджують лексику літописів, або лише “Повісті временних літ” (Ф. П. Філін, А. С. Львов), інші обрали для дослідження надто широкі хронологічні межі XI–XVII ст. та ще з точки зору історії лише російської мови (О. А. Барутчева, Р. М. Хмелінська); у праці В. С. Марченка є лише історичні екскурси відносно окремих лексем, що збереглися в сучасній українській мові; дослідження Л. А. Цицилкіної присвячене вивченню лексики церковного дерев'яного зодчества Північної Русі XVI–XVII ст. В узагальнюючій академічній праці з історичної лексикології української мови в розділі “Лексика давньоруської мови” ці лексеми з огляду на необхідність інтерпретації численного за обсягом лексичного матеріалу описані дуже стисло, що не завжди дозволяє простежити окремі відтінки семантики, оказіональні явища тощо.

Мета нашої статті – висвітлити проведений нами комплексний системний аналіз назв споруд ув'язнення в писемності Київської Русі на прикладі дослідження історії лексем *тьмьница*, *погребъ*, *порубъ*, прослідкувати їх семантичні перетворення від походження до сучасного стану в східнослов'янських мовах, функціонування в давніх писемних пам'ятках і таким чином виявити глибинні процеси в їх структурі та семантичні зв'язки.

У тематичній групі назв споруд ув'язнення дослідники розглядають переважно 2–3 іменники – *тьмьница*, *порубъ*, *погребъ*, що відбиті в найдавніших писемних пам'ятках з відповідним значенням [10, с. 119 – 120; 7, с. 132]. Проте синонімічний ряд лексем зазначеної тематики був значно довший. До нього входять усі лексичні одиниці, що називають будівлі, котрі за певних обставин використовували з метою позбавлення волі, й оповіді про такі події потрапили до писемних пам'яток. Деякі з цих слів пізніше закріпилися як спеціальні назви. До цього ряду слід долучити також лексеми *оузница* та *вазница*, зафіксовані лише пізніми списками Пролога КДАП 1643 (пам'яткою клерикальної літератури Київської Русі), що дозволяє гіпотетично припускати існування цих слів в досліджуваному періоді. За нашими спостереженнями пам'ятки засвідчують такі слова, вжиті зі значенням “споруда для ув'язнення”: *тьмьница*, *порубъ*, *погребъ*, *затворъ*, *вежа*, *храмъ*, *домъ темничный*, *преградъ*, *тврьдъ*, *столпъ*, *сынъ*, *стѣны*, *клѣтъ*, *гридница*, *дворъ*, *трінря*, *оузница*, *вазница*. В даній публікації ми

розглянемо детально історію трьох перших лексичних одиниць, які привертала увагу інших дослідників і не були достатньо глибоко інтерпретовані.

Тьмьница. Праслов'янський (пізній) суфіксальний відад'єктивний дериват із суфіксом **-ic(a) тьмьн+іц(а)* першопочатково, мабуть, “темне приміщення”; пізніше – “тюрма”. Корінь *тьм(а)* праслов'янський індоєвропейського характеру [21, 4, с. 133–134].

З аналізованою семантикою відбите старослов'янськими пам'ятками – ОЄ, Супр., Мр. [19, 3, с. 1083; 12, с. 1022]. У східних слов'ян перші фіксації – Ізб. 1076, Панд. Ант. XI [19, 3, с. 1083], а також Син. Пат.: “**сь же прозвѡтеръ обаженъ бысть обаженіемъ лъжемъ. Иже вѣды. таже о н'емъ кпспъ поустивъ приведе и ѿ села и прѣдасть и въ тьмьницу идеже вѣ обычан съгрѣшающемъ клирикомъ затваражмъ быти. И стрѣгомомъ и таже бѣ стала недѣл'а достиже въ тьмьници кмоу ... газъ ти втврѣзоу тьмьницу ... и веде и паки. И посади въ тьмьници**” (Син. Пат. XI–XII, с. 188, 189). Значення “тюрма” в цього слова основне (поодинокі випадки вживання з іншим значенням несуттєві), з ним воно широко відбите в писемності різних жанрів: “... а Мюрчюфла бяше высадилъ на тьмьнице Исаковиць ... а Николу яша и жену его я Мюрчюфлъ и всади я въ тьмьницу ...” (ЛН1, XIII–XIV/1204, с. 47); “... болящим цѣлвы, вкованы(м) разрѣшенъе. темница(м) втврѣзенье ...” (ЛЛ, 1377/1014, с. 137); “... верховный апостолъ Петръ ... егда гатъ бысть от Ирода и всаженъ в темницу ... изведеноу бо томоу бывшю ангелом ис темница ... еще же и по вся суботы. посылаше възь хлѣбовъ иже в темницах сущим и въ ұзахъ (вар. в погребѣ)” (К-П Пат XV~XII, с. 99, 43, 57); “... тако Ираклиа видѣвъ а не гатъ кго, вдерти и повелѣ, слы же в темница(х) и великому зловню всоуди а ...” (ГА, XIII–XIV, с. 434); “антигона же, второго брата, творашетсѧ любѧ и ладна чѣствуѧ. а прочне здръжаше въ ұзахъ в темници” (Фл., XV~XI, с. 171); “А оттолѣ есть далѣе 10 сажень святая темница, идеже всаженъ бысть Христос ... А отъ темници Христовы до мѣста, идеже святая Елена налѣзла честным крестъ ... есть сажень 20 и 5” (ІД, XV~XII, с. 38); “... и ұже желѣзнь во двере(х) петровы темницы ...”(Соф. XV–XVII~XII, с. 348); “ноутрїи обрѣтоша темницу оутврѣжденж замкы. а влженнаго внѣ стоаша” (Прол. КДАП 1643~XII, л. 74: Василя Пресвітера).

Продовження відбите в староукраїнській писемності: “**темница – ұза, юза, ұзница, юзилице, стражба, твержа, селеніе, твердина**” (СС XVII, с. 161).

Слово збереглося в східнослов'янських мовах: укр. *темница* – “тюрма” [6, 2, с. 955]; “темница, тюрма” [4, 4, с. 254]; застаріле, поетичне “в'язница”

[18, 10, с. 68]; блр. *цeмницa* – “тюрма”, *цeмничник* “тюрeмник”, *цeмничный* “тюрeмний” [13, с. 687]; рос. *тeмницa* “тюрма, місце позбавлення волі під вартою” [14, 6, с. 689, ілюстрації з біблійних текстів]; *тeмницa* – 1. *Цeрк.* “Місце позбавлення волі під вартою, тюрма” [17, 4, с. 577]; “тюрма, місце позбавлення волі, утримання когось під вартою, замкнутим” [5, 4, с. 398]; “тюрма” [16, 15, с. 245–246].

Виходячи з наявності фіксацій в старослов'янських пам'ятках, стилістики давньоруських текстів (різноманітність жанрів, проте переважне вживання в літературних творах християнського змісту), стилістичних позначок у словниках сучасних східнослов'янських мов (порівн. з болг. *тѣмница*, *тѣвница* “темниця”, *тѣмничар* “тюрeмник” – [2, с. 669], можна зробити висновок про старослов'янське походження слова *тѣмница* в давній писемності Київського періоду.

Порубѣ “спеціальне приміщення для ув'язнення”. Неясного походження. Без сумніву, це східнослов'янське утворення від дієслова *порубити* (-ати) [7, с. 132]. Проте семантика твірної основи не дуже зрозуміла. Важко погодитися з А. С. Львовим, що *порубѣ* походить від *порубити* (-ати) “захопити”, “набирати”, “ув'язнити” [10, с. 119], через відсутність мотивуючої основи цього дієслова. Мало того, *порубити* “ув'язнити” та ін. саме й мотивовані семантикою *порубѣ* “тюрма”. А от *порубѣ* “тюрма”, також “дерев'яна споруда з віконцем, але без дверей (в'язня всаджували згори через отвір, який потім закривали деревиною)” [7, с. 132] імовірно могло бути мотивоване дієсловом *порубати* з семантикою будівельного процесу, оскільки дієслова з коренем -*руб-* (*рубити*, *срубити*) мали тоді значення лише “побудувати” і були дуже поширені. Вразливе місце цієї гіпотези – відсутність у писемності дієслівного деривату з префіксом *по-* відповідної семантики.

Вживання цієї лексеми спостерігають винятково у літописах: “**Ѡъ лѣто 6685 Преставися Глѣбѣ, князь Рязаньскыи, Володимири въ порубѣ**” (ЛН1, XIII~XIV/1177, с. 35); “**Игорь же слышавъ в порубѣ сыи ... юже иде Изяславъ, на брата юго ...**”; “**повелѣ всадити нихъ в порубѣ людии дѣла. абы оутишилса матежь**” (ЛЛ, 1377/1146, с. 314; ЛЛ, 1377/1177, с. 385); “**Ѡ се же лѣто всади Ярославъ Судислава в порубѣ брата своего во Пѣскове. Оклеветанъ к нему ... Изяславъ же приведе Всеслава к Киеву, всади в порубѣ со двема сыны ... и всадиша и в порубѣ в монастыри у святаго Сиона и приставиша к нему сторожи**” (РадЛ, XV~XII/1036, с. 65; РадЛ, XV~XII/ 1066, с. 71; РадЛ, XV~XII/1146, с.113); “**Рогъволодъ же стога уколо города ... и створи миръ с Ростиславомъ. по своей воли. и выстога Володшю ис поруба и Брачислава изъ желѣзъ**” (ЛП, XV/1160, с. 505) [19, 2, с. 1215, 1216]. Є ще фіксація в словнику

церковнослов'янської і російської мови з Четїїх Міней за 1 червня (редакція та список не наведені), текст прикладу літописного походження [17, 3, с. 796].

Далі слово існує в східнослов'янських мовах як історизм періоду Київської Русі, що добре видно з лексикографії. Так, поодиноке продовження *порубъ* “темниця, тюрма, острог” зафіксоване Є. Тимченком в літописній цитаті, вміщеній у рукописній Хроніці XVII–XVIII ст.: “**Сыны Ярославовы ... выпустили стрыя своего Бѣдислава з поруби**” [20, 2, с. 178] (ЛЛ, 1377/1059, с. 162; РадЛ, XV~XII/1059, с. 70).

Подібне бачимо й в староросійській писемності XVII ст.: “**Сегожь великого князя Ярослава Владимирича присныи братъ ... Бѣдиславль, тогда за нѣкю крамолу во Псковѣ сидѣ въ порубѣ**” (Гриб. Іст., 1669, с. 12) [15, 17, с. 133].

Далі в українській мові *поруб* – застар. “в’язниця, тюрма”, “погріб, що служить в’язницею” [18, 7, с. 292]. У діалектах ця форма пов’язана з іншою семантикою *пору́б* “пасовище”, “ділянка вирубленого лісу”, “таємне вирубування дерева” [6, 2, с. 711; 8, с. 53; 9, с. 169].

У російській мові як архаїзм фіксовано в XVIII ст.: *порубъ* “старов. темниця, острог” [14, 5, с. 15], те саме в XIX–XX ст. *порубъ* застар. “яма, в значенні сибірки, блошниці, каталажка, тюрма, острог, темниця” [5, 3, с. 324]; *поруб* 2. “В Древній Русі – місце ув’язнення, темниця” [16, 10, с. 1413].

Вважають, що слово існувало в старобілоруській мові *порубъ* “тюрма” [3, с. 179, прикладу з пам’яток не наведено], в сучасній білоруській мові відсутнє.

Вражає відсутність будь-яких продовжень у діалектах при достатньо великій кількості фіксацій в давній писемності, до того ж у літописних оповіданнях, котрі за жанром значною мірою відбивають народно-розмовну стихію. Проста заміна реалій разом з появою нової назви в процесі історичного розвитку суспільства до повного витіснення старої, як правило, не приводить. На нашу думку, прояснює це питання висновок, зроблений А. С. Львовим відносно різниці у семантиці слів *порубъ* і *погребъ*: “Таким чином, було два види споруд для ув’язнення винних: *порубъ* для князів та *погребъ* для всіх інших. Напевне, *погребъ* був ямою, оскільки там в’язні задихалися” [10, с. 120 (переклад наш)]. Зважаючи на це припускаємо, що у слова *порубъ* первісним було абстрактне значення “щось збудоване” на відміну від *погребъ* “щось викопане”, а значення “спеціальне приміщення для ув’язнення”, або “тюрма для князів” (за А. С. Львовим) спеціалізоване, вторинне. Та обставина, що абстрактна лексика є переважно породженням

літературної мови, мабуть, і вплинула на специфіку історичної долі цього слова.

Погрєвъ. За походженням праслов'янський віддієслівний префіксально-суфіксальний дериват із семантикою результату дії, утворений від дієслова **grebti* “копати”, “ховати”, “грести” – праслов'янське індоєвропейського характеру [21, 1, с. 454, 455]. У спеціалізованому значенні “в'язниця” – східнослов'янський. З іншими значеннями (наприклад, “комора”) вживають у писемності рідко, хоча це співвідношення може бути зумовлене тематичною спрямованістю власне пам'яток, переважно літописів і не відповідає справжньому стану речей в тогочасній живій мові.

Зафіксовано в оригінальній писемності різних жанрів, починаючи зі списків XIII ст. зі слідами вживання в XI–XII ст.: “**Нѣмчина не сажати в погрєвъ Новгородѣ, ни новгородца в нѣмцѣхъ**” (Гр. Новг. и Псков., XIII~1189–1199, с. 56); “**Стоплѣкъ князь въсадилъ вѣше въ погрєвъ два мѣжа, нѣ в которѣи винѣ хѣдѣ окована**” (Усп. зб. XII–XIII, с. 66); “**внѣзапу кдинѣ бы(сть)єю внѣ, нѣ на погрєвъ спа оубѣжшеса видѣ са простѣ утѣ оковѣ**” (Іак. Бор. Гл., XIV~XI, л. 137г); “**Прияша новгородѣци Ростиславиця Святослава, и поправиша и въ Ладогу, а княгиню въпустиша въ монастырь святця Варвары, а дръжинѣ его въ погрєвъ въсажаша**” (ЛН1, XIII~XIV/1160, с. 30); “и рѣша поидем высадим дръжинѣ свою *ис погрєва* и раздѣлишася надвое половинѣ нѣхъ иде *к погрєву*” (ЛЛ, 1377/1068, с. 171); “а Ростиславича Святослава выгнаша, зане бѣ Ростиславѣ отецъ его, изморилѣ братью нѣх *в погрєве*, а многих имѣние взялѣ” (РадЛ, XV~XII/1160, с. 130); “еще же и по вся сѣботы въ потребу вѣзь хѣбовѣ иже *в погрєвъ* сѣщим” (К-П Пат XV~XII, с. 57); “и мѣниѣ *въ погрєвах* ут онов(о) избавльше” (Прол. КДАП 1643~XII, л.150зв.: Перенесення мощей Бор. і Гл.).

Можна погодитися з А. С. Львовим, що лексему *погрєвъ* уживали із значенням “масова в'язниця” (10, с. 120). У сучасних східнослов'янських мовах це слово (укр. *погриб*, рос., блр. *погреб*) вживають з основним значенням “льох, погриб” і багатьма іншими значеннями, спеціалізованими на цій основі. З досліджуванним нами значенням уживаність у писемності з часом помітно знижується і поступово зникає, маємо лише дві староросійські фіксації у Псковському літописі під 1414 р. *погрєвъ* [19, 2, с. 1022] і *погрєвъ* з документу про повстання С. Разіна 1670 р. [15, 15, с. 198]. Російські лексикографи з XVIII ст. і до нашого часу подають його з позначкою *застаріле* [14, 4, с. 1212 (приклад з Новгородського літопису); 17, 3, с. 518; 5, 3, с. 157; 16, 10, с. 194], сучасні українські та білоруські словники це значення не фіксують. Відсутнє воно і в діалектах.

Таким чином, можна зробити висновки, що проаналізовані лексичні одиниці, маючи певні народно-розмовні джерела, належали до літературної мови давньокиївської доби.

Лексема *тьмьница* старослов'янського походження зазнала долі, схожої з долею інших старослов'янізмів, втративши компонент конкретного значення, набула максимально узагальнюючого, книжного, навіть поетичного характеру семантики.

Лексичні одиниці *погрєвъ* і *порубъ*, утворені лексико-семантичним шляхом за однаковою словотворчою схемою від прадавніх твірних основ з семантикою абстрактного іменника, протягом історичного розвитку східнослов'янських мов втрачають спеціалізоване значення і переходять до пасивного складу лексики не стільки через зміну денотату, скільки в зв'язку з недостатньою інтенцією твірної основи, на що вказує зокрема відсутність продовжень у народно-розмовному мовленні.

Перспективою подальшого дослідження є всебічне вивчення історії решти лексем даної тематичної групи у писемних пам'ятках давньокиївської доби та їх подальшої долі в східнослов'янських мовах.

Л і т е р а т у р а :

1. *Барутчева Е. А.* Из истории русской зодческой лексики (XI–XVIII вв.) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Елена Александровна Барутчева. – М., 1984. – 18 с.
2. *Бернштейн С. Б.* Болгарско-русский словарь / Самуил Борисович Бернштейн. – М. : Русский язык, 1975. – 768 с.
3. Гістарычная лексікалогія беларускай мовы / [Рэд. А. Я. Баханькоў, А. І. Жураўскі, М. Р. Суднік]. – Мн. : Навука і тэхніка, 1970. – 340 с.
4. *Гринченко Б. Д.* Словарь украинского языка : в 4 т. / Борис Дмитриевич Гринченко. – К., 1907–1909.
5. *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / Владимир Иванович Даль. – М., 1955.
6. *Желехівський Є.* Малорусько-німецький словар : в 2 т. / Є. Желехівський, С. Недільський. – Львів, 1886. – Т. 2. – 632 с.
7. Історія української мови : Лексика і фразеологія / [В. О. Винник, В. Й. Горобець, В. Л. Карпова та ін.] ; під ред. В. М. Русанівського. – К. : Наук. думка, 1983. – 742 с.
8. *Лисенко П. С.* Словник діалектної лексики середнього і східного полісся / Панас Силович Лисенко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 72 с.
9. *Лисенко П. С.* Словник поліських говорів / Панас Силович Лисенко. – К. : Наук. думка, 1974. – 260 с.
10. *Львов А. С.* Лексика “Повести временных лет” / Андрей Степанович Львов. – М. : Наука, 1975. – 368 с.

11. *Марченко В. С.* Украинская строительная терминология : систематизация, образование, нормирование (на материале макросистемы “Терминология жилищно-гражданского строительства”) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Василий Степанович Марченко. – К., 1992. – 17 с.
12. *Miklosich F.* Lexikon palaeoslovenico-graeco-latinum / Franc Miklosich. – Vindobonae, 1862–1865.
13. *Носович И. И.* Словарь белорусского наречия / Иван Иванович Носович. – СПб., 1870. – 811 с.
14. Словарь Академии Российской. – Ч. 1 – 6. – СПб., 1789 – 1794.
15. Словарь русского языка XI–XVII вв. – Вып. 1–29. – М. : Наука, 1975–2011.
16. Словарь современного русского литературного языка : в 17 т. / [Под ред. В. И. Чернышева]. – М. : Изд-во АН СССР, 1950–1965.
17. Словарь церковнославянского и русского языка, составленный Вторым отделением АН. – Т. 1–4, изд. 2. – СПб., 1867–1868.
18. Словник української мови : в 11 т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
19. *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка [Репр. изд.] : Т. 1–3 / Измаил Иванович Срезневский. – М., 1989.
20. *Тимченко Є.* Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: книги 1–2 / [підгот. до вид. В. В. Німчук та Г. І. Лиса] / Євген Тимченко. – Київ–Нью-Йорк : НАН України, Укр. Вільна Академія Наук у США, 2002–2003.
21. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер. – М., 1973.
22. *Филин Ф. П.* Лексика русского литературного языка древнекиевской эпохи (по материалам летописей) / Федот Петрович Филин. – Л., 1949. – 288 с.
23. *Хмелинская Р. М.* Архитектурная лексика русского языка. Развитие структуры и семантики: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Р. М. Хмелинская. – К., 1983. – 23 с.
24. *Цыцылкина Л. А.* Лексика церковного деревянного зодчества Северной Руси XVI–XVII вв. : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Л. А. Цыцылкина. – Вологда, 1988. – 18 с.

References :

1. *Barutcheva Ye. A.* Iz istorii russkoy zodcheskoy leksiki (XI–XVIII vv.) [From the history of Russian architectural vocabulary] : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni kand. filol. nauk / Ye. A. Barutcheva. – M., 1984. – 18 s.
2. *Bernshteyn S. B.* Bolgarsko-russkiy slovar [Bulgarien–Russian dictionary] / Samuil Borisovich Bernshteyn. – M. : Russkii yazyk, 1975. – 768 s.
3. *Histarychnaya leksikalohiya belaruskay movy* [Historical lexicology of Byelorussian language] / [red. A. Y. Bakhankow, A. I. Zhurawski, M. R. Sudnik]. – Mn. : Navuka i tekhnika, 1970. – 340 s.
4. *Grinchenko B. D.* Slovar ukrayinskogo yazyka [Dictionary of the Ukrainian language] : v 4 t. / Boris Dmitriyevich Grinchenko. – Kiyev, 1907–1909.

5. *Dal V. I.* Tolkovyy slovar zhyvogo velikorusskogo yazyka [Explanatory dictionary of the lively Great Russian language] : v 4 t. / Vladimir Ivanovich Dal. – M., 1955.
6. *Zhelekhivskyy Ye.* Malorusko-nimetsky slovar [Malorussia German dictionary] : v 2 t. / Ye. Zhelekhivskyy, S. Nedilskyi. – Lviv, 1886. – T. 2. – 632 s.
7. Istoriiia ukrainskoi movy : Leksyka i frazeolohiya [The history of the Ukrainian language : Vocabulary and phraseology] / [V. O. Vynnyk, V. Y. Horobets, V. L. Karpova ta in. ; pid red. V. M. Rusanivskoho]. – K. : Nauk. dumka, 1983. – 742 s.
8. *Lysenko P. S.* Slovnyk dialektnoyi leksyky serednoho i skhidnoho polissya [Dictionary of the dialect vocabulary of the Middle and East Polesie] / Panas Sylovykh Lysenko. – K. : Vyd-vo AN URSSR, 1961. – 72 s.
9. *Lysenko P. S.* Slovnyk poliskykh hovoriv [Dictionary of the Polesie dialekts] / Panas Sylovykh Lysenko. – K. : Nauk. dumka, 1974. – 260 s.
10. *Lvov A. S.* Leksika “Povesti vremennykh let” [Vocabulary “Of the tale of bygone years”] / Andriei Stiepanovich Lvov. – M. : Nauka, 1975. – 368 s.
11. *Marchenko V. S.* Ukrainskaya stroitelnaya terminologiya: sistematzatsiya, obrazovaniye, normirovaniye (na materiale makrosistemy “Terminologiya zhilishchno-grazhdanskogo stroitelstva”) [Ukrainian construction terminology : classification, formation, regulation (on the material of the macrosystem “Terminology the housing and civil construction”)] : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni kand. filol. nauk / V. S. Marchenko. – K., 1992. – 17 s.
12. *Miklosich F.* Lexikon palaeoslovenico-graeco-latinum / Franc Miklosich – Vindobonae, 1862–1865.
13. *Nosovich I. I.* Slovar belorusskogo narechiya [Dictionary Belarusian dialects] / Ivan Ivanovich Nosovich. – SPb., 1870. – 811 s.
14. Slovar Akadiemii Rossiyskoy [Dictionary of the Russian Academy] – Ch. 1–6. – SPb., 1789–1794.
15. Slovar russkogo yazyka XI–XVII vv. [Dictionary of the Russian language XI–XVII centuries] – Vyp. 1 – 29. – M. : Nauka, 1975–2011.
16. Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka : v 17 t. [Dictionary of the modern Russian literary language] / [pod red. V. I. Chernyshova]. – M. : Izd-vo AN SSSR, 1950–1965.
17. Slovar tserkovnoslavyanskogo i russkogo yazyka, sostavlennyy Vtorym otdeleniyem AN. [Dictionary of Church Slavonic and Russian, made up the Second branch of the Academy of Sciences]. – T. 1–4., izd. 2. – SPb, 1867–1868.
18. Slovnyk ukrayinskoyi movy [Dictionary of the Ukrainian language] : v 11 t. / [za red. I. K. Bilodida]. – K. : Nauk. dumka, 1970–1980.
19. *Sreznevskiy I. I.* Materialy dlya slovarya drevnerusskogo yazyka [Materials for the dictionary of the Old Russian language] [Repr. izd.] : T. 1–3 / Izmail Ivanovich Sreznevskiy. – M., 1989.
20. *Tymchenko Y.* Materialy do slovnyka pysemnoyi ta knyzhnoyi ukrainskoyi movy XV–XVIII st. [Materials for the dictionary writing and literary Ukrainian XV – XVIII centuries] : knyhy 1–2 / [pidhot. do vyd. V. V. Nimchuk ta H. I. Lysa] / Yevhen Tymchenko. – Kyvv–Nyu-York : NAN Ukrainy, Ukrainska Vilna Akademiya Nauk u SShA, 2002–2003.

21. *Fasmer M.* Etimologichieskiy slovar russkogo yazyka [Etymological dictionary of the Russian language] : v 4 t. / Maks Fasmer. – M., 1973.
22. *Filin F. P.* Leksika russkogo literaturnogo yazyka drevnekiyevskoy epokhi (po materialam letopisey) [Vocabulary of literary Russian language the Old Kiev epoch (on materials of chronicles)] / Fiedot Pietrovich Filin. – L., 1949. – 288 s.
23. *Khmelinskaya R. M.* Arkhitekturnaya leksika russkogo yazyka. Razvitiye struktury i semantiki [The architectural vocabulary of Russian language. Development of the structure and semantics] : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni kand. filol. nauk / R. M. Khmelinskaya. – K., 1983. – 23 s.
24. *Tsytsylnina L. A.* Lieksika tsierkovnogo dierieviannogo zodchiestva Sieviernoї Rusi XVI – XVII vv. [Vocabulary ecclesiastical wooden architecture in Northern Russia XVI – XVII centuries] : avtoref. dis. na soiskaniye uch. stepeni kand. filol. nauk / L. A. Tsytsylnina. – Vologda, 1988. – 18 s.

Археοграфічні джерела :

ГА – Хроніка Георгія Амартола. Цит. за вид. : *Истрин В. М.* Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе : в 3 т. – Пг., 1920. – Т. 1. – С. 3–572.

Гриб. Іст. – Історія Грибоедова Федора 1669 р. Цит. за вид. : Грибоедова Федора История о царях и великих князьях земли Русской, Сообщение *С. Ф. Платонова и В. В. Майкова.* – СПб., 1896 (ПДТ, № 121).

Гр. Новг. і Псков. – Грамоти Новгород і Пскова. Цит. за вид. : Грамоты Великого Новгорода и Пскова / под ред. С. Н. Валка. – М.–Л., 1949.

Іак. Бор. Гл. – “Сказание страсотерпцю Бориса и Глѣба” ченця Іакова, за Сильвестрівським списком. Цит. за вид. : 19, 2, с. 1020.

ІД – Ходіння Ігумена Данила, XV~XII. Цит. за вид. : Памятники литературы древней Руси : XII. – М., 1980. – С. 24–114.

Ізб 1076 – Ізборник князя Святослава 1076 р. Цит за вид. : 19, 3, с. 1083.

К–П Пат – Києво-Печерський Патерик. Цит. за вид. : *Абрамович Д.* Києво-Печерський Патерик. – К., 1991. – С. 1–211.

ЛП – Іпатіївський літопис. Цит. за вид. : Ипатьевская летопись. – М., 1962. – С. 1–938.

ЛЛ – Лаврентіївський літопис. Цит. за вид. : Полное собрание русских летописей. – Т. 1. Лаврентьевская и Суздальская летопись по Академическому списку. – М., 1962. – С. 1–539.

ЛН1 – Новгородський перший літопис. Цит. за вид. : Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / под ред. А. Н. Насонова. – М.; Л., 1950. – С. 15–100.

Мр. – Євангеліє від Марка. Цит. за вид. : 19, 3, с. 1083; 12, с. 1022.

ОЄ – Остромирове євангеліє. Цит. за вид. : 19, 3, с. 1083.

Панд. Ант. XI – Пандект Антіоха за сп. XI ст. Воскресенського Новоієрусалимського монастиря. Цит. за вид. : 19, 3, с. 1083.

Прол. КДАП – Пролог Київської духовної академії, 1643~XIII ст. – Інститут рукописів НБУ ім. В. І. Вернадського. Фонд 301 (КДА № 178/ІП).

РадЛ – Радзивилівський літопис. Цит. за вид. : Полное собрание русских летописей. Т. 38. Радзивилловская летопись. – 1989. – С. 11–162.

Син. Пат. – Синайський патерик, XI–XII ст. Цит. за вид. : Синайский патерик : Изд. подгот. В. С. Голышенко, В. Ф. Дубровина. – М., 1967. – С. 41–400.

Соф. – Сказання про Софійський храм Царгороду в XII ст. новгородського архієпископа Антонія. Цит. за вид. : Срезневский И. И. Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках : XLI–LXXX. – СПб. : ИАН, 1876. – С. 340–349.

СС – Синоніма славеноросская. Цит. за вид. : Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская / підгот. текстів та пам'яток і вступ. статті В. В. Німчука. – К., 1964. – 201 с.

Супр. – Супрасльський рукопис. Цит. за вид. : 12, с. 1022; 19, 3, с. 1083.

Фл. – Історія Іудейської війни Йосифа Флавія. Цит. за вид. : Мецкерский Н. А. История Иудейской войны Иосифа Флавия в древнерусском переводе. – М.; Л., 1958. – С. 168–467.

Усп. зб. – Успенський збірник XII–XIII ст. Цит. за вид. : Успенский сборник XII–XIII вв. / под ред. С. И. Коткова. – М., 1971. – 770 с.

Прискока О. В. К истории названий сооружений и помещений мест заключения в письменности Киевской Руси (тьмьница, погребъ, порубъ).

В статье рассматривается история трех наиболее употребительных в древнекиевской письменности названий сооружений и помещений мест заключения – “тьмьница”, “погребъ”, “порубъ”. Эти слова выбраны для рассмотрения из более восемнадцати лексических единиц данной тематической группы, поскольку именно они составляют ее ядро и находятся в центре внимания многих исследователей. Исследование выполнено на материале древних письменных памятников с прослеживанием их судьбы в восточнославянских языках.

Ключевые слова: лексема, тематическая группа слов, этимология, дериват, заключение, тюрьма, памятник письменности.

Pryskoka O. V. On the history of the buildings and premises names of confinement places in Kievan Rus scripts (тьмьница, погребъ, порубъ).

The article deals with history of three most used names of the buildings and premises of confinement place in Old Kievan scripts, which are “тьмьница”, “погребъ”, “порубъ”. These words were chosen for review from more than 18 lexical items of current lexical set, since they comprise its core and are in the center of interest of different researchers. The study was conducted based on the materials of ancient manuscripts along with tracking their fate in East Slavic languages. Lexical item тьмьница shared the same fate as many Old Slavonic words and obtained the most general, bookish and even poetic nature of semantics. Lexical items погребъ и порубъ, formed by lexico-semantic method by similar word-building pattern, lose their special meanings and transfer to the passive lexical composition not because denotation change, but rather incomplete producing base intent.

Keywords: lexical item, lexical set, etymology, derivative, confinement, prison, ancient manuscript, denotation, intent.